

Список використаних джерел

1. Шувар, І. А. Види сидератів [Текст] / І. А. Шувар // Агробізнес сьогодні. – 2014. – №3. – С. 37-38.
2. Сидерати в сучасному землеробстві [Текст] : Монографія / І. А. Шувар, О. М. Бердніков, В. М. Сендецький, Л. В. Центилю, О. М. Бунчак // Науково-виробниче видання. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2015. – 156 с.
3. Біологізація землеробства в Україні: реалії та перспективи [Текст] / за ред. В.В. Іванишина та І.А. Шувара. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2016. – 284 с.

Тригуб Олег

к.с.-г.н., с.н.с., вчений секретар

Харченко Юрій

к.с.-г.н., с.н.с., директор

Устимівська дослідна станція рослинництва

с. Устимівка, Полтавська обл.

РІЗНОМАНІТТЯ ТА СЕЛЕКЦІЙНА ЦІННІСТЬ КОЛЕКЦІЙНОГО МАТЕРІАЛУ ГРЕЧКИ ЗВИЧАЙНОЇ

Колекції генетичного різноманіття с.-г. культур слугують не лише місцем концентрації та зберігання генофонду, а й виконують важливе завдання по дослідженню та опису колекційних зразків. Наявність доступу по значного різноманіття генотипів, дозволяє оцінити генофонд культури та виявити зразки, які є потенційним джерелом цінних ознак. Постійна робота з генофондом, порівняння отриманих результатів вивчення та опису зразків, дає змогу швидко та ефективно реагувати на зміни в напрямках селекції роботи, надавати необхідний для неї вихідний матеріал із бажаними параметрами.

Гречка як об'єкт селекційної роботи використовується вченими вже понад сто років. За цей час досягнуто значних успіхів у формуванні та реалізації продуктивного потенціалу та якісних характеристик продукції. Але й сьогодні для гречки актуальним є завдання підвищення стійкості до дії абіотичних чинників [1]. Вирішення багатьох питань ускладнює сама біологія культури: спосіб запилення, поєднання ростових та генеративних процесів, відсутність стійкості до осипання плодів, тощо [2]. Дослідженнями багатьох вчених селекціонерів і рослинників було виявлено матеріал, який володіє потенційною здатністю усунути низку проблем, вказано на можливість використання індексних показників чи специфічної будови рослини [3].

Останнім часом, низкою вчених різних країн було розроблено та підтверджено теорію про перспективність використання в селекції детермінантних та обмеженоростучих генотипів [4]. В індетермінантних рослин головною проблемою є поєднання в часі вегетативного і генеративного періодів розвитку, що в несприятливих погодних умовах призводить до перерозподілу притоку поживних речовин не до плодів, а до вегетуючих частин рослини [2]. Створені селекціонерами різних країн сорти гречки детермінантного типу Дождик, Сумчанка, Лена, Сапфір, Лакнея та ін. вказують на доцільність застосування цієї мутації в селекції і в майбутньому. Колекція гречки, що знаходиться на Устимівській дослідній станції

рослинництва (Полтавська область) має в своєму складі значну кількість детермінантних форм. Це не лише сортовий матеріал селекційного походження різних установ світу, а й виділений та відселектований в установі селекційний ресурс, що слугував основою для сортів Детермінант 2, 3, 11 та ін.

Самойловичем І.Ф. ще в 1951 році була виділена нетонічна форма гречки – Одностебельная, у якої на головному пагоні відсутня зона гілкування. Незважаючи на те, що селекційна робота з цим матеріалом практичних результатів не дала, нетонічна форма здатна виконувати роль «проявника» ознаки обмеженого гілкування при схрещуванні рослин звичайного індетермінантного типу з нею [2]. Колекція дослідної станції має в своєму складі зразки з підвищеним вмістом одно стеблових форм.

Вирішуючи проблему створення скоростиглого сортового матеріалу було визначено, що у сортів індетермінантного типу співвідношення вегетативної і генеративної фаз складають 40-60% від тривалості вегетаційного періоду [2]. Більш скоростиглі форми утворюють менше вегетативних вузлів, що є маркерною ознакою при доборі. Залучення до селекції генотипів з меншою кількістю вузлів дозволить суттєво скоротити загальну тривалість вегетаційного періоду у рослини. Із застосуванням такого матеріалу селекційними установами створено низку сортів, таких як Скоростигла 86 та ін., які входять до складу колекції дослідної станції. Серед колекційного матеріалу станції описано та проведено добір ряду форм, в яких кількість вузлів вегетативної зони становить 1-3 шт. і які є потенційними джерелами скоростиглості.

Дослідженнями О. Алексеєвої та ін. [1] серед сортового та колекційного матеріалу виявлено форми із зеленим кольором квітів, це форми що володіють підвищеною стійкістю до осипання, що є головною причиною недобору врожаю та потенційною перешкодою до збирання врожаю прямим комбайнуванням. Колекція Устимівської дослідної станції рослинництва має в своєму складі понад два десятки зразків селекції Інституту круп'яних культур Подільського аграрно-технічного університету та декілька форм виділених із колекційного матеріалу на дослідній станції із зеленим кольором квітів. Не менш цінною є й складова колекції гречки – зразки із червоним забарвленням квітів. Це зразки, які за даними вчених, є потенційно більш холодостійкими матеріалом, враховуючи той факт, що наявність і різна інтенсивність червоного забарвлення квітів у гречки, спостерігається при вирощуванні її у гірських умовах. І чим більша висота над рівнем моря, місця вирощування гречки, тим інтенсивнішим є червоний колір квітів [1]. Рожевий колір квітів спостерігається у значної частини зразків, але виділені форми, у яких це забарвлення є більш інтенсивним. Також колекція містить зразки українського і російського походження із червоним кольором квітів – сорти Рубра та Башкірская красностебельная, а також форма з червоними квітами виділена із рожевоквіткової форми гречки на дослідній станції.

Особливою цінністю колекцій генофонду рослин, і гречки в тому числі, є той факт, що вони слугують резерватом, на перший погляд, не дуже цінного на сьогодні генетичного матеріалу. Наприклад, не задіяними в селекції залишилися короткостеблові та вузьколисті форми, які в певний час позиціонували, як базові джерела для вирішення завдань підвищення продуктивності та стійкості до стресових факторів середовища. В більшості селекційних установ вони могли б бути втрачені. Колекція гречки дослідної станції має в своєму складі зразки, що вирізняються за

цими показниками. І можливо вони ще матимуть величезний попит серед селекціонерів, як носії вирішальних ознак для покращення сортового складу цієї культури.

Дослідження колекційного матеріалу в умовах південного Лісостепу України протягом останніх 60 років дозволило вивчити за комплексом господарських та селекційно-цінних ознак, а також провести детальний опис понад 2 тис. зразків колекції, з яких 1624 – складають колекцію дослідної станції. Колекція стала основою для створення (в процесі доборів та гібридизації) низки форм, які володіють такими показниками, як низькорослість, скоростиглість, стійкість по полягання, дружність (одночасність) досягання, а також має різну форму суцвіття та рослини.

Згрупований за комплексом показників колекційний матеріал дозволив сформулювати та зареєструвати в Національному центрі генетичних ресурсів рослин України 5 колекцій різного напрямку використання: ознакові колекції за урожайністю та крупноплідністю (69 зразків з 4 країн), за продуктивністю, посухостійкістю та жаровитривалістю (62 зразки з 4 країн), за придатністю до механізованого вирощування (107 зразків з 6 країн), серцевинну колекцію генофонду гречки їстівної (121 зразок з 8 країн), навчальну колекцію генофонду (81 зразок з 6 країн).

Щорічно науково-дослідним установам та навчальним закладам України для використання в селекційних на учбових програмах (із укладанням відповідних угод та з дотриманням вимог щодо розповсюдження селекційного матеріалу) надається 100-150 пакетозразків насіння гречки. Вивчений, описаний та згрупований за певними напрямками використання колекційний матеріал був і залишається цінним джерелом для селекції.

Список використаних джерел

1. Алексеева, Е. С. Культура гречихи [Текст] / Е. С. Алексеева, М. М. Малина, Л. К. Тараненко и др. // Ч.1. История культуры, ботанические и биологические особенности. – Каменец-Подольский : Издатель Мошак М. И., 2005. – 192 с.
2. Фесенко, Н. В. Генофонд и селекция крупяных культур. Гречиха [Текст] / Н. В. Фесенко, Н. Н. Фесеанко, О. И. Романова, Е. С. Алексеева, Г. Н. Суворова. Под ред. В. А. Драгавцева. – СПб.: ГНЦ РФ ВИР, 2006. – 196 с.
3. Тараненко, Л. К. Принципи, методи і досягнення селекції гречки (*Fagopyrum esculentum* Moench.) [Текст] / Л. К. Тараненко, О. Л. Яцишен. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД». – 2014. – 222 с.
4. Чернухин, В. А. Архитектоника генеративной зоны гречихи и её роль в селекции [Текст] / В. А. Чернухин // Диссерт. ... канд. с.-х. наук : 06.01.05. – Новосибирск, 2000. – 201 с.

